

ПРАВОВІ АСПЕКТИ УСИНОВЛЕННЯ ІНОЗЕМЦЯМИ ДІТЕЙ, ЯКІ Є ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ

Румянцева-Козовник Антоніна Володимирівна - ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

Рассматривается проблема усыновления иностранцами детей, которые являются гражданами Украины, анализируются плюсы и минусы такого усыновления. Автор предлагает ряд предложений относительно улучшения украинской законодательной базы, регулирующей международное усыновление.

Ключові слова: міжнародне усиновлення, дітисироти, сирітство, сімейні проблеми, дитячі будинки, інтернати, прийомні сім'ї, торгівля дітьми.

Упродовж останніх років одним із основних напрямків державної політики України є реалізація комплексу заходів, спрямованих на охорону дитинства.

Незважаючи на досить чітко розвинуту на сьогодні законодавчу базу щодо захисту прав дітей, в Україні дедалі збільшується кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, значна частина яких поповнює дитячі будинки та школи-інтернати.

Що ж робити, щоб таких дітей було якнайменше? Одним із кроків до цього є усиновлення, національне та міжнародне, але міжнародне усиновлення має свої плюси та мінуси.

Усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України є досить дискусійною темою, яка має як багато прихильників, так і багато противників.

У сучасній правовій літературі існує значна кількість досліджень визначення правових аспектів міжнародного усиновлення.

Слід зазначити, що деякі питання даної проблематики розглядалися в роботах окремих авторів, зокрема: Л.П. Ануфрієвої, В.Г. Храбскова, І.К.Городецької, В.А. Рясенцева, Г.К. Матвєєва, І.А. Зіміної, Е.О. Петухової та інших вчених, разом з тим достатньої уваги цій проблематиці в літературі не приділялось.

Захист прав дітей, і насамперед їх найуразливішої категорії — дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, належить до пріоритетних завдань держави. Створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї є однією з основних засад державної політики щодо соціального захисту дітей зазначеної категорії. До можливих форм передачі дитини на виховання в сім'ю належить і міжнародне усиновлення.

Процес міжнародного усиновлення досить складний і має цілий ряд особливостей. При такому усиновленні, насамперед, мають враховуватися інтереси дитини – громадянина України.

Відповідно до ст. 207 Сімейного Кодексу України від 10.01.2002 р. (надалі – СК України), «усиновлення – це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого ст. 282 цього Кодексу»[1].

Усиновлення іноземцем в Україні дитини, яка є громадянином України, здійснюється на загальних підставах, встановлених главою 18 СК України (ст.208–242 СК

України) [1]. Дитина може бути усиновлена іноземцем, якщо протягом одного року з моменту взяття її на облік в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини не виявилось громадянина України, який бажав би її усиновити або взяти під опіку чи піклування до себе в сім'ю. Усиновлена дитина має право на збереження своєї національної ідентичності відповідно до Конвенції про права дитини та інших міжнародних договорів.

Розглядаючи питання усиновлення, органам виконавчої влади необхідно мати на увазі низку негативних факторів міждержавного усиновлення.

По-перше, існують випадки, коли бажуючі усиновити дитину звертаються за допомогою до випадкових посередників, знаходячи їх у мережі Інтернет. Часто можна прослідкувати, коли посередники викликають в Україну людей, беруть у них за свої послуги гроші, а потім зникають. За законами України посередники взагалі не мають права втручатися до процесу усиновлення [2]. Саме з посередниками зв'язані випадки шахрайства навколо питання усиновлення.

По-друге, законодавство України дозволяє усиновлення українських дітей самотнім і навіть судимим іноземцям. Також іноземці можуть всиновлювати дітей, які не є сиротами і мають родичів [3]. У зв'язку з цим виникали різні конфліктні ситуації, викликані порушенням прав дитини – громадянина України.

По-третє, усиновлені діти іноземними громадянами часто стають жертвами торгівлі людьми. Так, 26 липня 1994 р. було накладено мораторій на усиновлення українських дітей-сиріт іноземними громадянами. Це було пов'язано з виявленням у цей період випадків масового незаконного усиновлення в Україні. Але попри різні закони щодо покращення цієї ситуації, можна сказати, що стан цієї справи не змінився на краще і зараз.

Початок дослідження фактів торгівлі людьми в нашій країні припадає на 1994–1998 роки. Тоді Верховна Рада України створила тимчасову спеціальну слідчу комісію, висновки якої лише підтвердили

жахливі факти: незаконні дії щодо усиновлення українських дітей-сиріт іноземцями насправді мали характер завуальованої торгівлі ними [3].

Торгівля дітьми передбачає продаж, іншу оплатну передачу, а також здійснення щодо них будь-яких інших незаконних угод [4]. Конвенція про права дитини зазначає, що держава повинна вживати всіх заходів щодо запобігання торгівлі дітьми, з якою б метою вона не здійснювалась, а також не допускати отримання невинуватих матеріальних доходів, пов'язаних з усиновленням дітей в іншій країні [5]. Проте корупція та організована злочинність проникли і в цю сферу. Отже, торгівля дітьми є найпоширенішим мінусом усиновлення українських дітей іноземними громадянами.

По-четверте, останнім часом дедалі частіше скоюються неодноразові випадки жорстокого поводження з усиновленими дітьми, які є громадянами України за кордоном, усиновлені діти стають жертвами насильства з боку іноземних усиновлювачів.

Початок 2013 року ознаменувався великим скандалом з американською родиною, яка усиновила трьох українських дітей. Приймний батько вбив 13-річного усиновленого хлопчика. Цей випадок став для української влади каталізатором у вирішенні проблеми, яка зріла десятиліттями. Іноземні сім'ї всиновлюють наших дітей, але Україна, як держава, не в силах перевіряти умови їхнього утримання, адже до 18 років вони залишаються громадянами України, в якій би країні не опинилися, а, ставши дорослими, зберігають своє громадянство, якщо умовами їх прийому в сім'ю не було передбачено інше рішення [6].

І це вже не перша ситуація, коли виникають проблеми з українськими дітьми в іноземних прийомних сім'ях. Але цей випадок послужив поштовхом, по-перше, до серйозної перевірки утримання українських сиріт у США та в інших країнах, а по-друге, до перегляду самої системи контролю над прийомними сім'ями.

У 2012 році 60% українських сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, всиновили сім'ї з США. Із них кожен четвертий – дитина з особливими потребами.

В основному, це малюки з синдромом Дауна, ВІЛ-інфекцією, вродженими вадами серця та іншими проблемами зі здоров'ям. Американські сім'ї беруть наших дітей із синдромом Дауна, тому що у США краще розвинена медицина і їм легше соціалізуватися.

Станом на 1 лютого 2013 року за межами України перебувало 21574 маленьких громадян нашої країни, які проживають у 34 державах світу. У США живуть 8250 усиновлених українців, в Італії – 6212, Іспанії – 3121, у Франції – 1310, в Ізраїлі – 907. Судячи зі статистичних даних, кількість іноземних усиновлень щорічно зменшується на 20%. Якщо у 2007 році за кордоном опинилося 1670 сиріт, то у 2012-му – 806 дітей [6].

Варто нагадати, що в Україні діє заборона на усиновлення іноземцями малят до 5 років. Влада змушена була вдатися до подібної міри, тому що в нашій країні щорічно створюється ціла черга українських сімей, які бажають усиновити маленьку дитину. Якщо у 2005 році іноземці усиновили в 2 рази більше дітей, ніж громадяни України, то вже у 2012 році в українських сім'ях залишилося у 6 разів більше сиріт, ніж в іноземних. У зв'язку із заборонаю на усиновлення малюків виникає зміна у попиту і пропозиції. Приблизно 50% американських сімей хочуть усиновити дитину до 6 років, а таких дітей сьогодні близько 3%. Приблизно 50% дітей, які можуть підлягати міжнародному усиновленню, – це діти старше 12 років. І тільки кожен десятий зарубіжний усиновитель хоче взяти дитину старше 12 років. Пропорція постійно змінюється: маленьких дітей стає все менше, а відсоток дорослих дітей збільшується. Загальна ж кількість дітей-сиріт в Україні щорічно зменшується [6].

За чинним українським законодавством іноземні сім'ї-усиновителі повинні перші три роки подавати щорічний звіт, у якому описується процес соціалізації. А потім вони можуть подавати такий звіт один раз на 3 роки до 18-річчя прийомної дитини. Документація повинна подаватися до дипломатичних установ України до 1 лютого. У США українські дипломати отримали відповідні папери всього від 44% сімей, а минулого року – від 28%.

У перші три роки дитині складно звикнути до нової сім'ї, до нової країни і мови. Батьки бояться говорити про ці проблеми, щоб дитину не відібрали. А потім, у кращому випадку, нова родина зникає до дитини, а дитина до батьків, і про звіти щодо усиновлення вже ніхто не згадує. Сім'ї часто переїжджають в інше місце, не повідомляючи про це, щоб повністю розірвати зв'язок з чиновниками і позбутися сумних спогадів про минуле. Але як тоді українським дипломатам відстежувати, чи все в порядку з малюком?

Адже одним із зобов'язань консульських співробітників є нагляд за дітьми. Тут виникає проблема: в українському законодавстві не прописане поняття «нагляд». А отже, кожен може трактувати його по-своєму. Хтось вважає за потрібне влаштувати перевірку, а для когось достатньо прочитати звіт, написаний самими усиновлювачами. Але гарантій автентичності подібної інформації не дає ніхто.

Виникає і ще одна традиційна проблема – недостатнє фінансування. Потрібні гроші на нормальне фінансування діяльності консульського співробітника. Зокрема, на розсилання листів-нагадувань; пошук сімей-усиновителів, що змінили адресу проживання, через платні пошукові ресурси; здійснення відряджень з метою відвідування усиновлювачів. Також доцільно було б передбачити збільшення кількості консульських працівників, які будуть безпосередньо займатися прийомними сім'ями.

Отже, ознайомившись з конкретною проблемою, можна виокремити низку пропозицій щодо поліпшення української законодавчої бази стосовно міжнародного усиновлення:

- потрібно розробити чітку систему нагляду за усиновленими дітьми. Ця процедура повинна узгоджуватися з законодавством країни проживання дитини;

- потрібно знати все про дитину, яка проживає за кордоном;

- необхідно уніфікувати ведення справ усиновлених дітей в усіх дипломатичних установах. Сьогодні кожне посольство веде справи українських сиріт так, як вважає за потрібне. Це створює проблеми у

формуванні єдиного банку даних та систематизації інформації;

- потрібно розробити детальний інструктивний лист, підзаконний акт Міністерства закордонних справ, який повною мірою унормував би дії консульського співробітника, давши чіткі відповіді, що і як робити у разі виникнення позаштатної ситуації. При цьому повинна передбачатися варіативність дій залежно від конкретних вимог країни проживання;

- також необхідно затвердити порядок ведення єдиного досьє дитини, до якого вносилася б уся інформація, включаючи постановку на консульський облік, звіти про умови виховання, інформація про зміну адреси проживання, листування дипломатів з сім'єю. І чітко визначити критерії відбору сімей, які потрібно відвідати консульському працівнику;

- крім того, Україна як європейська держава має забезпечити необхідне фінансування своїх посольств і консульств для перевірки умов проживання українських сиріт в іноземних сім'ях-усиновлювачах.

І хоча кількість зарубіжних усиновлень зменшується, а українці хочуть взяти у сім'ю дитину з інтернату все частіше, у нашій країні, як і раніше, десятки тисяч дітей чекають своїх батьків. І їм абсолютно все одно, де жити: в Україні чи за кордоном. Вони просто хочуть опинитися у сім'ї, де їх любитимуть.

Таким чином, чотири пункти, розглянуті в статті, можна з беззаперечною впевненістю віднести до мінусів усиновлення іноземними громадянами українських дітей. Процес усиновлення українських сиріт міг би стати прозорішим, якби Україна долучилася до Гаазької конвенції про захист усиновлених дітей, згідно з якою вони автоматично потрапляють під опіку держави, в якій мешкають.

У 2014 році Верховна Рада України прийняла до розгляду проект закону «Про приєднання України до Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення», при прийнятті якого процедура міжнаціонального усиновлення має бути уніфікована та спрощена.

Цей закон просто необхідний українським сиротам, адже приєднання до конвенції запровадить процедуру перевірки потенційних усиновителів, посилить контроль за усиновленими за кордон, а головне – уможливить підбирати сім'ю дитині, а не дитину сім'ї, сприятиме налагодженню співпраці з країнами, громадяни яких усиновлюють українських сиріт, а також упровадженню механізму реального захисту прав кожної всиновленої дитини.

Що стосується плюсів, то їх, на думку автора, менше, ніж мінусів. Можна сказати, що головний плюс в усиновленні українських дітей іноземними громадянами полягає у можливості дитини зростати у родинному середовищі, що є дуже важливим для її повноцінного розвитку і набуття майнових прав нарівні з біологічними дітьми.

Адже найголовніше значення має сама сім'я, яка усиновляє дитину, її культурний рівень та сімейні цінності. Отже, необхідно, щоб відповідні органи влади докладали зусиль для того, щоб знайти відповідну сім'ю усиновителів чи опікунів у країні, де народилася дитина, перед тим, як розглядати можливість міжнародного усиновлення.

Сучасні міжнародні стандарти вважають міждержавне усиновлення найкращим варіантом для дітей, які не можуть отримати належної опіки у своїй рідній країні. Звичайно, необхідно робити все для того, щоб українські діти залишались у нашій країні, але є випадки, коли це неможливо.

Правові і соціальні питання міжнародного усиновлення повинні постійно знаходитися в центрі уваги не тільки відповідних державних структур, а також суспільства та правозахисних організацій.

Тому міжнародне усиновлення наразі є найкращим засобом забезпечення дітей батьками, які будуть не лише любити їх, а й зможуть створити сиротам кращі побутові умови для життя.

Але для того, щоб усиновлення працювало на користь дітей та нових батьків, ця процедура має бути прозорою та під пильним контролем державних органів України.

АНОТАЦІЯ

Розглядається проблема усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України, аналізуються плюси та мінуси такого усиновлення. Автор пропонує низку пропозицій щодо поліпшення української законодавчої бази стосовно міжнародного усиновлення.

SUMMARY

Considers the problem of adoption by foreigners children who are citizens of Ukraine, are analyzed the pros and cons of such adoption. The author offers a number of suggestions regarding the improvement of the Ukrainian legislation governing international adoption.

Література

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
2. Бабухіна С. Усиновлення дітей іноземцями: плюси і мінуси // День – 2003.– № 24. – 8 с.
3. Будзінська О. Правові аспекти усиновлення українських дітей, які є громадянами України, іноземцями / Будзінська О. // Юридичний журнал. – 2009. – № 2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3133>
4. Бурда О. Торгівля дітьми в Україні:

почім фунт лиха? [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://www.bbc.co.uk/ukrainian/domestic/story/2004/06/printable/040615_human_traf_ukr_usa.shtml

5. Український часопис прав людини. Конвенція про права дитини // К., 1999. – С. 190–156.

6. Григор'єва Т. Усиновлення іноземцями, або як Україна захистить сиріт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua.for-ua.com/analytics/2013/04/19/081638.html>